

the United States for bookstore and publisher entrepreneurs such as Wouter Nijhoff. Following the rise of National Socialism, the flight of many German scientists, and expropriations of firms from German publishers of Jewish origins, the period of the 1930s sadly gave Dutch scientific publishers new opportunities. Among those who fled Germany were Walter Jolowicz and Kurt Jacoby, who ran Akademische Verlagsgesellschaft, the second largest publisher of scientific books and journals in Germany after Springer-Verlag. They escaped to New York and founded Academic Press. Building on earlier American and British contacts and on the circumstance that Springer-Verlag published only in German until the mid-1960s, Dutch publishers cultivated the English-speaking market and central European refugees by a willingness to publish scientific papers and books in English as well as in German and French. By 1939, 85 percent of articles in Nijhoff's journal *Physica*, edited by Fokker, were in English, in strong competition with the German *Annalen der Physik* and *Zeitschrift für Physik*. During German wartime occupation of the Netherlands, Dutch firms sometimes were able to circumvent pressure against publishing in English. Some publishers, such as Wouter Pzn. Nijhoff, Klautz and Frank, were arrested or had to hide or evade German authorities during this period because of their activities in the Resistance or their Jewish origins.

At the mid-twentieth century, Dutch publishers tended to divide up specialties in their searches for markets. One of Elsevier's early journal successes was *Biochimica et Biophysica Acta* (BBA), edited by H.G.K. Westenbrink, who was one of the first editors to open up a journal section (in 1951) for short reports and provisional results. The journal made huge profits by the 1970s. While Elsevier was particularly known in the 1930s for its chemical and biochemical lists and Nijhoff for physics, North-Holland began publishing in physics in the 1940s under the leadership of Frank in collaboration with Rosenfeld and later with Wimmers and Siegbahn. *Nuclear Physics* was one

of its great successes, branching off with *Physics Letters*, which according to Andriess was the first 'quickie' journal in Europe.

In moving his book's narrative into the 1970s, Andriess develops a thesis about science publishing and the saturation of the market. Perhaps controversially, Andriess argues that the only two truly novel scientific concepts in the twentieth century were the quantum and the gene. Variations in scientific growth, as well as the saturation of the publication market, are explained by the exhaustion of the novelty of fruitful concepts, an idea that can be found more generally in the writings on scientific research programs by the philosopher Imre Lakatos, whom Andriess twice mentions in the book. In Andriess's view, none of the new journals added by the merged North-Holland and Elsevier firm, other than the weekly magazine *Trends in Biochemical Sciences*, was of great size or particularly profitable. New journals had only limited interest because they were not rooted in new insights or concepts. Andriess also notes the impact of electronic publishing and the internet on the publishing houses and the huge increases in prices, particularly in journals. Science publishers are unlikely to disappear, he concludes, because of the archival and bibliographical services that they provide. Andriess's history is lively and compelling, perhaps surprisingly so for a history of scientific publishing, and he provides the reader with valuable information and provocative insights.

MARY JO NYE, OREGON STATE UNIVERSITY

Absillis, Kevin, ***Vechten tegen de bierkaai. Over het uitgevershuis van Angèle Manteau (1932-1970)*** (Amsterdam: Meulenhoff, Antwerpen: Manteau, 2009, 688 blz., ISBN 978 90 8542 162 7).

Met zijn lijkige studie over uitgeverij Manteau (een grondige bewerking van zijn dissertatie) heeft Kevin Absillis het onderzoek naar literaire

uitgeverijen in de Lage Landen niet enkel aangevuld, hij heeft het onmiskenbaar ook naar een hoger niveau opgetild.

Absillis' verhaal vangt aan in de jaren dertig van de vorige eeuw, op een ogenblik dat de literaire uitgeverij stilaan de kinderschoenen ontgroeit. De jonge Angèle Manteau gaat, als Franstalige universiteitsstudente, in Brussel inwonen bij Jan Greshoff en zijn gezin om hun Frans te leren. In dat bevoorrechte milieu krijgt zij echter vooral een unieke inkijk in het toenmalige Nederlandse literaire leven; ze maakt er kennis met tal van auteurs en met de prestigieuze uitgever Stols. In 1932 start Manteau een 'Algemeene Importboekhandel' om diens fonds in België te verspreiden; al snel komt daar de verdeling van andere Nederlandse uitgevers (Leopold en Meulenhoff) bij. Na enkele jaren brengt ze enkele titels uit onder een eigen imprint. Daarbij kiest ze strategisch voor een gevestigde waarde (een heruitgave van Emmanuel de Bom), voor poëzie (het 'hoogste' literaire genre), een tijdschrift (*Werk*) en een jongerenbloemlezing.

Die aanpak werpt duidelijk vruchten af. Het bedrijf kent een relatieve bloei doordat het goed weet in te spelen op de gevoeligheden van de tijdgeest. Absillis laat zien hoe een gerichte acquisitie en een strategische diversifiëring van het fonds (onder meer via de connecties met de vrijmetserij en het publiceren van non-fictie) resulteren in een toenemend literair prestige. De oorlogsjaren betekenen daarbij commercieel een zegen. De boekencensuur is in België veel minder strikt dan in Nederland en van een Kultuurkamer is lange tijd geen sprake. De vele herdrukken en volksedities op gigantische oplagen volgen elkaar op. Manteau volgt daarbij een behoedzame koers, door de bezetter niet voor het hoofd te stoten maar tegelijk zoveel mogelijk autonomie te bewaren; de publicatie van het debuut van Louis Paul Boon in volle oorlogstijd vormt daarvan het beste bewijs.

Het decennium na de Tweede Wereldoorlog laat een veel problematischer beeld zien. Aan de

ene kant consolideert Manteau haar positie als toonaangevende Vlaamse uitgever, onder meer via prestigieuze verzameledities van de Van Nu en Straksers Karel van de Woestijne, August Vermeylen en Herman Teirlinck. Aan de andere kant kampt de uitgeverij echter doorlopend met ernstige financiële problemen; het aantal nieuwe titels wordt drastisch teruggeschroefd, en commerciële uitgaven (onder meer prentenboeken) zijn noodzakelijk om de balans min of meer in evenwicht te houden. In die context wordt een aantal Manteau-auteurs niet langer op hun wenken bediend, en zeker niet de minsten stappen over naar een andere uitgeverij. Absillis schenkt de meeste aandacht aan het vertrek van Claus en Boon naar Nederland, maar ook het vertrek van Hubert Lampo en Piet van Aken betekent onmiskenbaar een adering voor Manteau. Vertalingen van buitenlandse literatuur moeten voor extra bekendheid en vooral extra inkomsten zorgen, zoals het werk van de scandaleuze jonge Française Françoise Sagan. Ook blijft de uitgeefster levendige contacten met diverse Nederlandse uitgevers onderhouden. Met het oog op de optimale verspreiding in het Noorden laat ze teksten van haar Vlaamse auteurs stilzwijgend 'corrigeren' (soms zelfs gedeeltelijk herschrijven). De samenwerking met diverse Nederlandse uitgevers (Querido, Willem van Hoeff, Van Goor) blijkt slechts korte tijd stimulerend; conflicten met de geldschieter blijven nooit lang uit.

Aan het eind van de jaren vijftig zorgt de pocketrage voor een grondige wijziging in de vormgeving (en de verkoopprijs) van boeken. Ook Manteau speelt – zonder veel enthousiasme – op die trend in. Herdrukken worden hier gecombineerd met het werk van debutanten: vooral Ward Ruyslinck en Jos Vandelloo blijken verkoopkanonnen, maar ook Jeroen Brouwers, Jef Geeraerts en Dirk de Witte verwerven een plaats in het fonds van de uitgeverij. Strategisch probeert Angèle Manteau daarenboven aansluiting te vinden bij de jonge generatie protestauteurs.

Een van de belangrijkste contestanten, Julien Weverbergh, krijgt zelfs de kans om een eigen serie van 'ander' proza uit de grond te stampen: de 'Vijfde Meridiaan' zou weliswaar maar enkele jaren bestaan, maar in die tijd worden ruim twintig experimentele titels gepubliceerd. Ook het opzetten van een essayreeks en een eigen poëziefonds dragen bij tot supplementair symbolisch kapitaal.

De samenwerking met het Nederlandse concern Van Goor leidt uiteindelijk tot een overname van het Vlaamse uitgeverhuis, maar almaar meer conflicten steken de kop op: over bepaalde partners in het concern, maar nog meer over het achterhouden van auteursshonoraria. In 1970 neemt Angèle Manteau ontslag uit haar eigen uitgeverij, waarmee deze studie eindigt.

Absillis heeft een deskundig en rijk boek geschreven. De auteur heeft als geen ander gebruik gemaakt van het omvangrijke Manteau-archief, maar daarenboven laat hij geen kans onbenut om een ruimer beeld te schetsen van de literaire uitgeverijen en het culturele leven in Vlaanderen (en zelfs daarbuiten). Sommige van die uitweidingen zijn nogal schetsmatig en nogal karikaturaal – terwijl anderzijds Claus en Boon in dit verhaal een veel groter belang krijgen dan hun in feite toekomst –, maar over het algemeen zorgen ze wel voor een extra stoffering van het verhaal. Allicht zal deze studie in de toekomst op een aantal punten worden aangevuld of bijgesteld; ook dit boek blijft bijvoorbeeld grotendeels de 'buitenkant' van de literatuur beschrijven, waardoor bijvoorbeeld de gehanteerde literaturopvattingen en de literair-kritische reacties nauwelijks uit de verf komen. Dat dit boek nog geruime tijd als referentiepunt zal gelden voor toekomstig onderzoek naar literaire uitgeverijen, lijdt echter niet de minste twijfel.

DIRK DE GEEST, K.U. LEUVEN

Orlow, Dietrich, *The Lure of Fascism in Western Europe: German Nazi's, Dutch and French Fascists, 1933-1939* (New York: Palgrave Macmillan, 2009, 260 pp., ISBN 978 0 230 60865 8).

Lange tijd was de opvatting gemeengoed dat het fascisme in wezen een anti-ideologie vormde waarvan de leiders slechts door een nihilistische machtshonger gedreven werden. Onder invloed van toonaangevende experts op het gebied van het internationale fascisme-onderzoek (G.L. Mosse, S.G. Payne, R. Griffin en E. Gentile) ontstond in de jaren negentig van de twintigste eeuw een nieuwe consensus: het fascisme was een revolutionaire ideologie met een utopisch einddoel. Fascisten streefden naar een klassenoverstijgende synthese van alle bevolkingsgroepen (uiteraard alleen voor zover behorende tot het eigen volk of ras) in een nieuwe maatschappelijke orde. Door de focus van het huidige fascisme-onderzoek op de ideologie en aantrekkingskracht van het fascisme, is het risico aanwezig dat de onderlinge verschillen tussen nationale fascistische bewegingen teveel buiten beeld verdwijnen.

Een comparatieve studie naar de verhouding tussen de Duitse nazi's en de Franse en Nederlandse fascisten is daarom van belang. De schrijver hiervan, emeritus professor Dietrich Orlow, publiceerde over dit onderwerp eerder een aantal artikelen en is tevens de auteur van een tweedelig standaardwerk over de geschiedenis van de NSDAP (1969 en 1973). Fascisme-deskundige Griffin stelde reeds in zijn magnum opus *The Nature of Fascism* (1991) dat elke vorm van fascisme ontstond binnen een eigen nationale context en unieke culturele traditie. Alhoewel een verwijzing naar Griffins boek ontbreekt, vormt Orlows studie een solide onderbouwing van diens stelling.

Op basis van een indrukwekkende hoeveelheid bronnen schetst de auteur een gedetailleerd beeld van de organisatorische en ideologische verschillen tussen de fascistische bewegingen in Duitsland, Frankrijk en Nederland en de maatschappelijke en politieke context waarin zij opereerden.